

O milosrdném Bohu a zlostném prorokovi

Milé sestry, milí bratři, vážení hosté,

jsem si jistý, že text, který bude základem pro dnešní kázání, pro Vás nebude textem neznámým. Jen těžko by se hledal někdo, kdo nikdy nezaslechl nic o Jonášovi a velrybě, která zachraňuje tohoto proroka prchajícího od Hospodina z propastných hlubin moře. Bohem nastrojená Velryba se zde stává symbolem Boží starostlivé péče a ukazuje, že Hospodin si ke svým záměrům může použít skutečně kohokoli.

Autoři biblických komentářů rádi připomínají, že přestože se kniha Jonáš řadí mezi prorocké spisy SZ, skutečný prorocký výrok v ní zazní vlastně pouze jeden. Navíc je to výrok navýsost strohý: „*Ještě čtyřicet dní a Ninive bude vyvráceno*“ (Jn 3,4b). Spíše než sbírkou prorockých výroků je kniha Jonáš především barvitou novelou - poutavým a nápaditým příběhem.

Přestože je kniha Jonáš velmi krátká, nebudu jí zde číst celou. Vystačíme si „pouze“ s přečtením druhé poloviny knihy. Rád bych však na úvod ve stručnosti připomněl události, které oddíl, který budeme číst, předchází, abychom se tak uvedli do děje.

Jonášovi, synovi Amítaje se dostává nezvyklého úkolu. Hospodin mu ukládá, aby se vydal do vzdáleného města Ninive. Zde má Jonáš ohlásit slova Hospodinova soudu. Soud má učinit přítrž páchaní zla obyvateli, kteří žijí v tomto centru velké a mocné Asyrské říše. Čerstvě povoláný prorok se však tohoto náročného úkolu zalekne. Odmítá jít do „města vražedného“, jak Ninive nazývá jiný starozákonní prorok (Na 3,1) a stát se poslem špatných zpráv právě zde - v lůně říše, která proslula svými mnohými krvavými válkami proti svým sousedům. Na místo toho se Jonáš rozhodne utéct až na sám konec tehdy známého světa, daleko od Hospodina, který ho tímto nepopulárním úkolem pověřil.

Zajímavé je sledovat, jakým způsobem Bible Jonášův útěk popisuje. Cesta do Boží blízkosti je většinou v Bibli popsána jako výstup. Vystupuje se přece do Jeruzaléma, vystupuje se na chrámovou horu, kde stojí ono místo, kde má přebývat Bůh na této zemi. Vystupuje se do nebe, kde je Boží trůn. Jonášův útěk je ale důsledně popsán jako sestup. A to sestup kolosálních rozměrů. Jonáš nejdříve sestupuje do přístavu, poté sestupuje na loď. Když na loď udeří bouře, sestupuje Jonáš až do podpalubí. A když je následně vhozen do rozbouřených vod, v břiše ryby sestupuje až do propastných mořských hlubin.

Přesto, že se Jonáš pokusil svým útekem od Hospodina sám zprostit svého úkolu, Bůh ho neopustil. Slavné tři dny a tři noci brázdí Jonáš v útrobách ryby vody středozemní moře. A když je pak prorok vyvržen na břeh, můžeme si představit jak k Jonášovi, ještě upatlanému od žaludečních šťáv, opět promlouvá Hospodin. Bůh totiž nad neposlušným a vzpurným člověkem nikdy neláme hůl a dává mu druhou šanci.

Text

Jonáš 3,1-4,11

I.

Ať již máme rádi příběhy s otevřeným koncem či nikoli, nic to nezmění na tom, že příběh proroka Jonáše končí otázkou. V jistém smyslu je ale tato otázka vlastně odpovědí. Odpovědí, která je vyslovena tak, že sám čtenář se musí rozhodnout, jestli tuto odpověď přijme, nebo ne. Ale jak vlastně zní ta otázka, která stála za sepsáním příběhu a na kterou příběh sám - a v posledku pak právě i ona závěrečná otázka v příběhu položená - odpovídá? Nebo jinak: O co v knize Jonáš vlastně jde?

O co v knize Jonáš jde? Zkusme tuto otázku podržet v paměti bez toho, aniž bychom na ni příliš rychle odpovídali.

V oddílu, který jsme četli, vystupují do popředí tři hlavní aktéři: Jonáš, obyvatelé města Ninive a Bůh. Podívejme se na ně blíže.

A)

Začněme s Jonášem. Jméno Jonáš znamená „Holubice“, která má v Bibli dvojí význam.

Holubice je - za prvé - symbol komunikace. Vzpomeňme si za pomoci koho Noe v biblickém příběhu o potopě udržoval kontakt s okolním světem a kdo Noemu přinesl v zobáčku svěží ratolest jako znamení opadávajících vod! Holubice je tak symbolem prostředníka, který propojuje dva od sebe vzdálené tábory, které by jinak spolu nemohly komunikovat.

Za druhé - holubice byla symbolem věrnosti a čistoty. Tuto symboliku si konec konců uchovala až do dnešních dní.

A protože podle starověkého názoru neměla holubice žluč, mohla se stát nositelkou všech možných ctností. Velkou roli proto holubice hrála i v kultickém životě Izraele. Sloužila jako obětní zvíře a obětovala se např. při příležitosti narození dítěte nebo uzavírání smlouvy.

Ve světle tohoto výkladu jména Jonáš tak před námi stojí tento prorok jako zprostředkovatel, věrný posel, který sám se obětuje ve prospěch druhých lidí. To se od nositele takového jména prostě automaticky očekává.

Z počátku příběhu také víme, že Jonáš je syn Amítajův. I to má svůj význam. Slovo *emet*, které tvoří základ jména Amítaj, znamená pravda, věrnost, stálost a spolehlivost. Jistě nám teď neujde ironie příběhu, když nám vypravěč představuje proroka jako Jonáše-Holubici- a zároveň jako syna Amítajova. Čekali bychom věrného posla, který nasazuje svůj život ve prospěch druhých, syna pravdy, věrnosti, stálosti a spolehlivosti. Ironie příběhu je ale právě v tom, že Jonáš se zdá být téměř vším, jen ne tím spolehlivým a věrným zmocněncem Pravdy, který by byl ochotný něčeho se vzdát kvůli druhým.

Jonášův charakter, který nám odhaluje přečtený oddíl, by se dal vystihnout jedním slovem: zlost! Čteme, že poté, co se Bůh rozhodl ušetřit Ninive, dostal Jonáš neuvěřitelný vztek! Máme před sebou Jonáše, který se „*velice rozezřel a planul hněvem*“ (Jn 4,1). A Jeho hněv byl tak veliký, že by mu - dle jeho slov - „*bylo lépe, aby umřel, než aby žil*“ (Jn 4,3b). Jonášův vztek je výrazem pocitu křivdy a obrovské frustrace. Jonáš Bohu vyčítá jeho soucit. Pohoršuje ho Boží dobrota. Dosud si myslel, že Bůh je výhradně na jeho straně, zatímco jeho

neprátele vyhladí z povrchu zemského. Nepřišel snad obyvatelům Ninive ohlásit jejich brzký zánik?

Tolik tedy Jonáš - jedna z hlavních postav našeho příběhu.

B)

Dostáváme se k městu Ninive a jeho obyvatelům. Ninive bylo jednou z bašt na svou dobu velmi mocné a svou krutostí proslulé Asyrské říše. Tato říše několikrát vedla válku i proti Jonášově domovině. V příběhu čteme, že Bůh nebyl vůči surovosti a panovačnosti této velkoříše netečný. Konec konců to bylo do nebe volající zlo, které obyvatelé královského města Ninive páchali, co spustilo celý řetězec událostí, o kterých příběh Jonáše vypráví. Zlé činy ninivanů přiměly Hospodina vyslat nepříliš ochotného Jonáše, aby tam hlásal nadcházející soud.

Město Ninive to mělo mít spočítané – alespoň podle Jonáše. Když se Jonáš po náročných peripetiích konečně dostal do města, procházel jím a provolával ona osudná slova: „*Ještě 40 dní a Ninive bude vyvráceno*“ (Jn 3,4b).

Příběh mluví o tom, že město Ninive „*bylo veliké a průchod jím trval tři dny*“ (Jn 3,3b). Stačil však pouze den jeden, aby se Jonášova zpráva roznesla a všichni od krále až po posledního sudokopytníka zahájili půst a oblékli si žíněné suknice na znamení lítosti. Pokání města Ninive - odvrát od špatnosti, obrát k Bohu, lítost a vyprošování si odpuštění - bylo vedeno touto prostou úvahou: „*Kdo ví, možná, že se Bůh v lítosti obrátí a odvrátí od svého planoucího hněvu a nezahyneme*“ (Jn 3,9).

A skutečně! „*Bůh viděl, jak si počínají, že se odvracejí od své zlé cesty, a litoval, že jim chtěl učinit zlo, které ohlásil. - A neučinil tak*“ (Jn 3,9). Proto vzápětí slyšíme lamentovat Jonáše, který mezitím vyšel za město, aby si tam vybudoval stinnou pozorovatelnou. Z této observatoře chtěl snad s hlubokým pocitem zadostiučinění sledovat onen sirný ohňostroj, protože měl za to, že právě to všem ve městě předem ohlásil.

Jaké to zklamání, když slibovanou událost Hospodin záhy odvolal! A tak si svou zlost vylévá Jonáš na Boha: „*Ach, Hospodine, což jsem to neřikal, když jsem byl ještě ve své zemi,*“ říká ukřivděně Jonáš. „*Proto jsem dal přednost útěku do Taršíše! Věděl jsem, že jsi Bůh milostivý a plný slitování, shovívavý a nesmírně milosrdný, že tě jímá lítost nad každým zlem*“ (Jn 4,2). K velké Jonášově nevoli tedy Ninive uchází trestu a my se tak můžeme podívat na posledního ze třech velkých protagonistů našeho příběhu.

C)

Bůh v našem příběhu v žádném případě není jen pozorovatel, který by z uctivé vzdálenosti pouze sledoval veškeré dění, aniž by do něj nějak zasahoval. Bůh se naopak vyznačuje neúnavnou činností, starostí a solidaritou.

Ve vztahu k Jonášovi Bůh neustále něco „nastrojuje“. Nastrojuje rybu, která Jonáše zachraňuje před utonutím, i skopec, aby Jonášovi stínil hlavu a chránil ho před jeho planoucím hněvem i spalujícími paprsky slunce. Bůh také nastrojuje červa a žhavý vítr, když se pokouší zatvrzelého proroka naučit milosrdenství. K Jonášově lítosti tak vezme za své chatrný, ale pro něj přesto velmi cenný přístřešek, který by jistě přivítal každý, kdo by se jen na krátkou chvíli ocitl v onom slunečním žáru a nehostinném prostředí, jaké panuje na blízkém východě.

Právě lítost, kterou vedrem umdlévající Jonáš projevil nad ztraceným přístřeškem, si Bůh použije pro to, aby vyjádřil, jak velikou cenu pro něj mají všichni ti obyvatelé asyrského města: „*Tobě je líto skočce, s kterým jsi neměl žádnou práci, jemuž jsi nedal vzrůst; přes noc vyrostl, přes noc zašel*“ (Jn 4,10), říká Hospodin. „*A mně by nemělo být líto Ninive, toho velikého města, v němž je víc než sto dvacet tisíc lidí, kteří nedovedou rozeznat pravici od levice, a v němž je i tolik dobytka?*“ (Jn 4,11). Tak jsme se vrátili k otevřenému konci našeho příběhu. K té Boží otázce, která je v jistém smyslu zároveň i odpovědí.

II.

Když chceme něčemu porozumět, když vstupujeme např. do rozhovoru s druhými lidmi, když hledáme odpovědi v knihách, nebo jen samostatně promýšlíme a chceme něčemu „přijít na kloub“, vždy této činnosti předchází nějaká naše otázka. Jak to tedy je? Jak to funguje? Jak docílit toho, o co usiluji? O co mám vůbec v životě usilovat? Bez nadsázky lze snad říci, že mnohému, co kdy bylo, je a bude napsáno, předchází nějaké tázání, hledání odpovědí. Věřím, že i příběh o Jonášovi se snaží být odpovědí na nějakou otázku, která si zcela podmanila autora této knihy.

Mám za to, že skutečné porozumění knize máme tehdy, když odhalíme, jak zněla otázka, na kterou se autor snaží dát odpověď. Na začátku kázání jsem vyslovil otázku: O co v knize Jonáš vlastně jde? A poprosil vás o chvíli strpení, abychom se vyvarovali unáhlených soudů. Ústředním tématem totiž nemusí být pouze: Jaký je vztah Božího lidu k pohanům? Pokud by to tak bylo, pak by postava izraelského proroka Jonáše mohla být vyložena jako vědomě negativně vykreslený obraz sebestředného Izraele, kterému jde jen o vlastní spásu a který raději zahyne, než aby strpěl obrácení pohanů. Ač toto zajisté může být přiléhavý výklad, dovolím si nabídnout ještě jiný pohled na věc.

Domnívám se, že otázka, která si získala autora knihy a na kterou chce prostřednictvím svého příběhu dát odpověď, by mohla znít i takto: Jsou Hospodinova ohlášení soudu platná? Jinak řečeno: Může Bůh jednou vyřčený závazek vzít zpět? Jak se to má s problematikou soudu, spásy a volání k návratu?

III.

K tomu, abych jako výchozí bod pro porozumění knihy Jonáš zvolil otázku, jestli jsou Hospodinova ohlášení soudu platná, mě přiměl tento výrok proroka Jeremjáše:

„Jednou promluvíím proti pronárodu a proti království, že je vyvrátím, podvrátím a zničím. Avšak odvrátí-li se onen pronárod od zla, jež páchal a proti němuž jsem mluvil, budu litovat toho, že jsem zamýšlel způsobit mu něco zlého“ (Jr 18,7n).

Tento výrok nám dává poznat, co se skrývá za tím, když Hospodin nad nějakým městem, národem, celou říší nebo třeba i jediným člověkem vyhlásí svůj soud.

Případ Ninive totiž není jediným případem, kdy Bůh lituje svých slov a bere je zpět. Jedním takovým případem je na příklad moment, kdy Bůh lituje svého úmyslu zničit Izrael poté, co propadl uctívání zlatého telete. Zběhlí čtenáři Bible si jistě vzpomenou i na příklad izraelského krále Chizkijáše, ke kterému přišel prorok Izajáš, aby ho spravil o jeho blízké smrti. Po Chizkijášově nářku a modlitbě se však Izajáš záhy vrátil a na Boží příkaz vše odvolal.

Zdá se tedy, že Bůh vydává své výnosy soudu proto, aby k nim nedošlo. Taková je Boží spravedlnost – není to spravedlnost lidských soudců, ale spravedlnost hojnější. Je to spravedlnost, která je vždy na straně trpících a utlačovaných, ale která se zároveň nepřestává ucházet i o ty, kteří utlačování a utrpení působí. Boží spravedlnost osvobozuje lidi od zla, které je ovládlo natolik, že už nic jiného neznají. Boží spravedlnost je spravedlnost, která napravuje vše pokřivené, místo aby jen slepě trestala.

Takový je tedy vztah Boha k obyvatelům města Ninive: Bůh nemůže nečinně přehlížet zlo, které tito lidé páchají, ale zároveň je nechová v nenávisti. Naopak. Bůh miluje nepodmíněně - všechny bez rozdílu. V tom spočívá jeho velikost. Příběh Boha a obyvatel města Ninive je zářný příklad toho, že ve Starém zákoně nenacházíme pouze zákon, ale také evangelium.

IV.

Dvakrát v knize Jonáš Bůh pobízí proroka slovy „*Vstaň, jdi do Ninive, toho velikého města!*“ (Jn 1,2;3,2). V hebrejštině slovo veliký ovšem neoznačuje pouze rozlehlost, ale i důležitost. Totiž důležitost pro Boha. Alespoň v tomto případě. To, co viděl Jonáš jako doupe zla a neřesti hodné zničení, to bylo v Božích očích veliké - důležité.

Bohu na obyvatelích města záleželo. Bůh není pomstychtivý. Nakonec, vždyť Bůh vlastně ani neříká, že by byli obyvatelé Ninive zlí. Říká však, že obyvatelé tohoto pro něj důležitého města nerozeznají mezi svou pravicí a svou levicí. Pravice je šifrou pro to, co je žádané a dobré. Naopak levice je šifrou pro špatnost. ~~(Proto nemusí lékaře, studenty medicíny a vůbec všechny ty, kteří mají alespoň základní povědomí o stavbě lidského těla, pobuřovat tvrzení, že „Moudrý má srdce na pravém místě, kdežto hlupák na nepravém“ /Kaz 10,2/).~~

Ninivané tedy nejsou v první řadě zlí; jsou především nešťastně zmatení. Je to vlastně smutné, že sami nemohou najít cestu ven ze své svízelné situace, že jsou „chyceni“ v síti zla a zmatku. Tato bezradnost u Boha vzbuzuje lítost. Asi jako když se otec nebo matka musí dívat, jak se jejich děti v tom životě tak trochu „plácají“ a sami si nemohou pomoci.

Až na Jonášovo slovo obyvatelé Ninive rozpoznávají svá pochybení a v pokoření před Bohem nalézají cestu ven z otroctví sobectví a žádostivosti. Nakonec, ono již několikrát zmíněné slovo soudu: „*Ještě 40 dní a Ninive bude vyvráceno!*“ je pro toho, kdo se odváží číst mezi řádky, předzvěstí možné nápravy. Pojďme se na tento výrok podívat blíže.

První část výroku zní: „*Ještě 40 dní...*“ Pravidelní čtenáři Bible si jistě vybaví nemálo situací, kde číslovka 40 hraje významnou roli. Víme o 40 letech putování Izraelců pouští, o 40 dnech deště potopy, o zpusťování Egypta na 40 let, o 40 dnech Ježíšova postu na poušti předtím, než započal své veřejné působení. Číslovka 40 je symbolem očisty. Vyjadřuje období krize, námahy a sebezapření, zároveň ale také konec staré epochy a otevření nových možností.

Druhá část výroku „*... a Ninive bude vyvráceno!*“ zní nesmlouvavě. Vyvrácena byla přece Sodoma a Gomora a při pohledu na osud těchto měst se nezdá, že by Ninive mohlo dopadnout jinak. Ale i zde je ve slovu soudu skryté východisko: V Bibli se totiž se slovesem, které překládáme jako „vyvracet“, nesetkáme pouze u nechvalně proslulých měst jako Sodoma a Gomora. Stejně sloveso se užívá i tehdy, když se převrací právo, obrací se chléb či ruka, nebo když se radost obrací v truchlení, nebo naopak žal v radost. Podstatou je tu tedy zásadní změna stavu! Ač je tedy zcela zřejmým a prvořadým významem slovesa vyvrátit v

českém překladu zničení, hebrejské ucho může ve výroku „*Ninive bude vyvráceno*“ zaslechnout i toto:

Ninive prodělá zásadní změnu.

Ninive bude od základů proměněno.

Ninive bude re-formováno - nějak pře-tvořeno.

Slovo Hospodinova soudu, které se dotklo obyvatel Ninive, tak skutečně dochází svého cíle v neočekávané re-formaci tohoto města. Slovo soudu vede k proměně ve smýšlení a jednání lidí, k obratu k Bohu. Svým slovem soudu v podstatě Bůh tuto proměnu umožňuje. Slovo Hospodinova soudu není slovo odsouzení, ale výzva k nápravě. Tak se - paradoxně - slovo soudu stává slovem milosti. Bůh totiž nerozděluje lidi na dobré a špatné. Rozděluje je na lidi hříchem zajaté a od hříchu osvobozené. A podle toho k nim i přistupuje.

V.

Bůh, jehož slovo soudu není slovem odsouzení, ale slovem milosti, je Jonášovi kamenem úrazu. Když ve svém zlostném rozhořčení hartusí, že Bůh je „*milostivý a plný slitování, shovívavý a nesmírně milosrdný, že ho jímá lítost nad každým zlem*“ (Jn 4,25), stěžuje si nejenom proto, že Bůh ušetřil jeho nepřátele, ale také proto, že tak z něj Bůh v očích jeho krajanů udělal falešného proroka. Na otázku: „*Jak poznáme to slovo, co nemluvil je Hospodin?*“ (Dt 18,21) Tedy: „Podle čeho se pozná falešný prorok?“ dává 5. kniha Mojžíšova jednoduchou odpověď:

„Nuže, promluví-li prorok jménem Hospodinovým a věc se nestane a nesplní, nepromluvil to slovo Hospodin. Opovážlivě je mluvil ten prorok sám...!“ (Dt 18,22)

Protože Jonáš rozuměl slovu Hospodinova soudu jako slovu odsouzení, a ne jako slovům milosti, cítil se být Bohem zrazený. Jako prorok, jehož slova se nenaplnila, bude mnoha lidem v lepším případě pro smích a v horším případě bude pronásledován jako lživý a samozvaný prorok Páně.

Jméno Jonáš znamená holubice. Holubice je zprostředkovatelka, propojuje dva od sebe vzdálené tábory, které by spolu jinak nemohly komunikovat. Jonáš se nakonec k cestě do Ninive odhodlal. V tomto ohledu nakonec Jonáš svému jménu dostal. Holubice je ale zároveň i symbolem důvěry a čistoty, a protože se používala jako obětní dar, představuje zároveň i oběť. Když Bůh získal na svou stranu Ninive, není divu, že se nyní uchází i o svého tvrdohlavého a nemilosrdného proroka.

Jonáš je Bohem vyzýván, aby obětoval kus své osobní cti výměnou za to, že pomohl druhým. Bůh od svého proroka žádá, aby pro dobro zbloudilých obyvatel Ninive přijal skutečnost, že po svém návratu do Izraele pravděpodobně nebude svým národem považován za proroka, kterého poslal Hospodin.

Dostojí Jonáš svému jménu holubice a jeho symbolice oběti? Odloží svou touhu po uznání od svých krajanů? Přitaká Jonáš svému nechtěnému účastenství na Boží solidaritě s jeho nepřáteli? Tyto otázky zůstávají otevřené.

VII.

V závěru tohoto výkladu chci důrazně upozornit na to, že jakkoli na sebe prorok Jonáš možná strhává většinu naší pozornosti, tato kniha zajisté není pouze o něm.

Je především o Božím jednání se světem, s lidmi, o Božím charakteru. Kniha Jonáš je o Bohu, který je „*milostivý a plný slitování, shovívavý, že ho jímá lítost nad každým zlem.*“ Kniha Jonáš je o milosrdném Bohu, který vynáší slova soudu ne jako slova odsouzení, ale jako slova milosti.

V této perspektivě, ve světle příběhu knihy proroka Jonáše, se nám odkrývá nový pohled na svět, ve kterém žijeme. Je to pozvání. Pozvání k alternativní vizi světa. Pozvání k tomu pokoušet se nahlížet svět Boží optikou. Očima tohoto příběhu se můžeme dívat na svět jako svět, kde možná přebývá mnoho Jonášů, kteří musí mít vždy pravdu i za cenu toho, že jejich pravda druhé ničí. Očima tohoto příběhu se můžeme dívat na svět jako svět, kde jistě přebývá i mnoho obyvatel města Ninive - na první pohled zlých a krutých lidí, avšak v podstatě lidí, kteří uvízli v síti zla a nedokáží už rozeznat pravici od levice. Očima tohoto příběhu se můžeme dívat na svět jako svět, o který se uchází Bůh, který se snaží získat na svou stranu jak všechny Jonáše, tak všechny Ninivany a neztratit jediného z nich.

Amen.